

COMENTARIS AL PROJECTE DE LLEI DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

Enric Pujol

Bon dia a tothom

D'entrada, crec que cal valorar molt positivament l'existència d'una Llei de Memòria Democràtica com la que aquí s'exposa, que és extensa i detallada, per més que hi ha alguns punts que mereixerien una consideració més aprofundida i que assenyalaré després.

És molt esperançador que, en el projecte de llei, s'hagi vist la importància d'acostar memòria i història, que no són sempre termes coincidents. I que es defensi una memòria col·lectiva feta a partir del rigor històric i a partir d'un pluralisme ideològic que pren com a base els drets humans i els drets democràtics bàsics. Una memòria democràtica que té per objectiu la creació d'una cultura democràtica, antifranquista i antitotalitària, que ha de ser el fonament de la nostra convivència ciutadana a Catalunya.

Perquè es compleixin aquestes condicions que acabem d'exposar, sobretot la de garantir el rigor històric, que és a la base de tot plegat, convé que s'asseguri que els encarregats de dur-la a terme, en els diferents nivells de l'administració competent, tinguin formació com a historiadors. I que al capdavant dels organismes responsables de polítiques de memòria hi hagi gent que respongui a aquest perfil professional.

Així mateix, també seria convenient que es tendís a convertir les responsabilitats més marcadament tècniques en càrrecs de caràcter professional i no en càrrecs de confiança política. I que la seva elecció es fes en base a un concurs públic amb un termini de quatre anys renovable a quatre anys més (és a dir, com a màxim a dos mandats o vuit anys). D'aquesta manera, es podria garantir millor la seva actuació i continuïtat al llarg d'un temps predeterminat, ja que no quedaria supeditada als canvis partidistes en el govern, però que alhora no permetria la perpetuació en el càrrec.

Aquest seria el cas de la direcció dels diferents centres memorialístics en què la Generalitat hi té intervenció, encara que sigui com a una entitat més d'un consorci públic, com pot ser el cas del Museu Memorial de l'Exili (MUME) o el COMEBE. Pel que fa al Memorial Democràtic, penso que la seva direcció també hauria de respondre a un perfil tècnic, de professional de la història, mentre que la Direcció General de Memòria Democràtica respondria més a un càrrec de contingut polític, per bé que també seria recomanable que tingués una trajectòria professional relacionada amb la història.

Pel que fa al període que la llei hauria de centrar-se, crec que caldria ampliar-lo a tot el segle XX. Ara es dona preeminència al període 1931-1980 i encara que es contempla la possibilitat d'anar més endavant i més enrere, queden fora de l'etapa central períodes i fets decisius per entendre precisament el que succeí en aquells decennis, posem per cas l'experiència de la Mancomunitat de

Catalunya (1914-1925) o la dictadura del general Primo de Rivera (1923-1930). Així mateix, caldria ampliar l'àmbit cronològic a l'etapa 1981-2000. D'entrada, per poder tenir una percepció crítica del que ha estat el postfranquisme i les limitacions de l'experiència democràtica subsegüent. Pensem només en l'impacte que tingué l'intent de cop d'estat del 23 de febrer de 1981 en l'evolució política posterior i del qual en sabem ben poca cosa.

En la construcció d'una memòria que vol ser rigorosa, la recerca és una qüestió fonamental. Cal impulsar-la amb diferents iniciatives noves i cal culminar els projectes ja iniciats com ara el Cost Humà de la Guerra Civil o bé els estudis referents a l'exili. No cal dir que els projectes nous poden ser de moltes menes, ja que hi ha molt de camp per córrer. Així, la majoria de xifres que es donen (sobre la guerra civil, l'exili i la repressió) encara són molt aproximatives i desconeixem el detall de moltes de les persones que en van ser víctimes (nom, edat, condició professional, afiliació política...) En algunes qüestions es produeixen situacions xocats, com passa amb el fet que ens són més coneguts (tant per la profunditat de la investigació realitzada com per la divulgació pública que se n'ha fet) els catalans i catalanes que van patir els camps de concentració nazi que no pas els catalans i catalanes que van patir els camps de concentració franquistes, sobretot dels ubicats a fora de Catalunya (sobre els quals seria urgent fer-ne un estudi).

De manera paral·lela a la recerca, cal abordar també una divulgació ambiciosa que vagi més enllà dels cercles especialitzats o de gent molt interessada en la qüestió i que arribi al conjunt de la ciutadania. En el benentès que aquesta divulgació àmplia no pot caure en la banalització i que sempre ha de tenir el rigor històric com a norma. I ha de quedar clar també que parlem en termes de rendiment social, que no poden ser reduïts només a xifres d'audiència o d'assistència de públic (és a dir, en termes de mer consum social).

Però perquè tot això sigui possible cal fer un esforç de dotació econòmica i humana. Aquesta sempre és la clau de tota llei perquè no quedi en paper mullat. La política de memòria ha de ser una línia prioritària del govern, ja que afecta la formació de la ciutadania com a tal.

Cal una política que arribi a tothom, dèiem, i per això també cal el compromís de la Generalitat en el seu conjunt. Que hi hagi una actuació transversal de diferents departaments i també dels organismes que hi són vinculats. Ja siguin de caràcter explícitament històric, de fora del departament responsable, (com poden ser el Centre d'Història Contemporània o el Museu d'Història de Catalunya) o bé que siguin de caràcter més general com poden ser el Teatre Nacional o el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC). I naturalment, cal comptar també amb els mitjans de comunicació públics i els arxius, com ja es diu al projecte de llei. En aquesta perspectiva, la inclusió de paisatge d'interès històric i memorialístic em sembla adequada. I no és tampoc forassenyat plantejar-se l'activació de nous centres d'interpretació, com podria ser el cas de la comissaria de Via Laietana de Barcelona; puntal en la repressió antidemocràtica que caldria recuperar i habilitar per poder explicar a la

ciutadania un dels episodis més foscos de l'actuació de la dictadura (com s'ha fet també en d'altres països que han passat per una experiència traumàtica similar).

Voldria tornar a fer un esment especial del Museu Memorial de l'Exili (MUME) de La Jonquera, que és regit per un consorci públic en el qual la Generalitat hi té un paper fonamental. És un centre molt potent, de nivell nacional, però que necessitaria alguna mena d'empara legal per tal que li sigui reconegut, des de l'administració, el seu paper de centre de referència pel que fa a la temàtica de l'exili (tant pel que fa a la recerca, al dipòsit de documentació o a la divulgació d'aquest fet històric). Potser aquesta llei podria recollir aquest reconeixement. I penso que el Consorci de la Batalla de l'Ebre (el COMEBE) es troba en una situació similar. I no cal dir d'altres centre d'interpretació de dimensions més petites com l'Espai Macià de les Borges Blanques o l'exposició permanent dedicada a Lluís Companys de Tornabous.

Sobre l'exili antifranquista del 1939-1977 cal recordar que no és una història paral·lela, que va a part del que succeí al país en aquell període. Cal que la seva llarga història, de gairebé quaranta anys, sigui integrada en l'explicació general d'aquest període històric. La dialèctica que s'establí entre l'exili i l'interior va ser clau en la lluita antifranquista i en la pervivència, consolidació i desenvolupament de la cultura catalana contemporània. I això malauradament encara és una cosa poc coneguda entre el gran públic.

Durant els anys seixanta i setanta va haver-hi una reactivació de l'exili antifranquista, a conseqüència de l'increment de la lluita a l'interior contra dictadura, que avui per avui ens és encara molt desconeguda i de la qual encara en queden nombrosos testimonis que caldria recollir i divulgar, abans que no sigui massa tard (ja que parlem de més de seixanta o cinquanta anys enrere).

Vull fer aquí una insistència especial en una temàtica que he trobat tractada de manera només tangencial (i no substantiva) en el projecte de llei. Parlo de la persecució política de la llengua catalana per part del franquisme. Un fenomen que ja s'havia donat abans i, malauradament, també després.

En la llei, l'afectació personal de les víctimes és molt detallada i garantida. Ara caldria també remarcar aquelles afectacions de caràcter col·lectiu com és el cas de la llengua. El franquisme emprengué un atac frontal contra la realitat nacional catalana i, de manera conseqüent, contra una de les seves manifestacions essencials: la llengua

El tema és prou important com per incloure'l en les Disposicions generals i incorporar-lo en l'articulat

Durant el franquisme, hi hagué un intent de liquidació de la llengua, de la cultura i de la identitat catalana. S'assajà un veritable genocidi identitari que no es consumà gràcies a la resistència de la societat civil catalana, com han explicat de manera detallada estudiosos com Josep Benet, Josep M. Solé i

Sabaté o Francesc Ferrer i Gironès, entre d'altres. Aquests autors no van dubtar a l'hora de qualificar aquesta agressió com a "genocidi cultural".

Al final de la dictadura hi hagué un cessament de la repressió més ostentosa, però en cap moment, al llarg dels més quaranta anys que han passat, no hi ha hagut una reparació del dany produït. I aquest dany fou molt gran, ja que comportà un canvi substantiu en una realitat sociolingüística que fou producte de l'acció de la dictadura. Però no hi ha hagut encara, repeteixo, ni reparació ni rescabament.

Caldria doncs, una actuació decidida en aquesta orientació, que contempli reparacions de caràcter simbòlic i de dimensió pública. Que impulsi, així mateix, l'estudi d'aquesta repressió i que n'analitzi les causes. I que, naturalment, en faci una divulgació àmplia i sistemàtica que arribi al coneixement de tota la ciutadania. En aquest sentit, penso que seria pertinent la creació d'un organisme específic (que naturalment podria estar inclòs en un d'àmbit més general ja existent) que vetllés per aquesta qüestió.

Seria imprescindible un estudi sistemàtic de la repressió contra el català que abasti el conjunt de territoris de parla catalana, per poder establir comparatives entre uns i altres, i que vagi més enllà del període central del projecte de Llei (1931-1980), cosa que ja es preveu en la mateixa Llei. Només així es podrà comprendre un fenomen històric que ha tingut un gran impacte en el nostre present i que ens fa comprendre el lligam existent que sempre hi ha entre llengua i política.

En la dimensió col·lectiva que fins ara hem apuntat, caldria explicitar també la condició de víctima i de protagonista de la lluita antifranquista de la mateixa Generalitat, que massa sovint no és prou conscient de la necessitat que sigui ella qui impulsi i divulgui la seva pròpia història i la de l'autogovern de Catalunya. Aquesta hauria de ser una altra acció que hauria de ser prioritària perquè li és essencial. I quan es diu "Generalitat" es vol dir el govern, la presidència i el parlament.

Per a la majoria de la ciutadania, avui per avui, la Generalitat de Catalunya no és sinó una més de les comunitats autònomes instituïdes per la constitució espanyola del 1978. Quan en realitat, és l'hereva directa de la proclamació de la República catalana feta per Francesc Macià el 14 d'abril de 1931, convertida en Generalitat de Catalunya tres dies després per pacte amb el govern republicà de Madrid, i sostinguda a l'exili contra totes les adversitats fins al 1977; primer pel president Josep Irla (després de l'assassinat del president Lluís Companys, el 1940) i posteriorment pel president Josep Tarradellas, d'ençà del 1954.

Fou aquest darrer, Tarradellas, que, en el moment de liquidació del franquisme i gràcies a la pressió popular existent a Catalunya, aconseguí, el 1977, que Madrid reconegués la Generalitat a l'exili i a ell mateix com a president, un any abans de la promulgació de la constitució espanyola del 1978.

Només per posar un exemple d'aquesta manca de consciència de si mateixa que encara avui té la mateixa Generalitat, és ben sorprenent que a hores d'ara no existeixi cap Diccionari de diputats del Parlament i de consellers de la Generalitat. Tant pel que fa als del període 1931-39 com pel que fa als de l'etapa que va del 1977 (no oblidem el govern d'unitat presidit per Josep Tarradellas) fins a l'any 2000 (per cenyir-nos al segle XX).

No m'estenc més en la meva consideració. Espero que hagi estat útil a l'hora de fer el redactat final d'aquest projecte de llei.

Moltes gràcies per oferir-me l'oportunitat de fer aquests comentaris i per haver-me escoltat amb atenció.

Resto a la seva disposició.

Enric Pujol

27 d'octubre de 2023